

Др Марио Лигуори
Др Александра Блатешић
Др Тамара Станић

ЈЕЗИК ПАНДЕМИЈЕ: РЕФЛЕКСИ КОВИДА НА ЛЕКСИКУ ИТАЛИЈАНСКОГ ЈЕЗИКА

Од разбуктавања пандемије изазване болешћу ковид 19, студенти италијанског језика у Србији, као и њихове колеге у другим земљама, суочени су с подугачким списком појмова који се све чешће појављују у јавности. Реч није само о раније присутним јединицама у италијанском фонду речи, него и о неологизмима, медицинским терминима и англицизмима који су врло брзо ушли у нашу свакодневицу, те их настава, по природи ствари, не сме заобићи. Имајући у виду насушну потребу студената италијанистике у Србији да воде рачуна о еволуцији и тренутним изазовима језика, у овом смо раду анализирали најфреквентније појмове који су се, уз ковид 19, појавили на телевизији, на радију, у електронским и штампаним медијима, као и у речницима и књигама током 2020. и 2021. године. Будући да се међу италијанистима шири страх да је нова језичка фаза за време ковида, рефлектујући друштвене несигурности, на концу погоршала квалитет италијанског језика, у раду је дато и наше мишљење о све већем утицају англицизама и потенцијалном настанку новог *антијезика*: ако је легитимно изразити забринутост због инфодемије проузроковане ковидом, упитно је да ли се погоршање изражајних могућности у јавном говору у Италији може приписати пандемији или је већ било актуелно у последњим деценијама.

Кључне речи: антијезик, пандемија, настава италијанског језика, италијанистика, англицизми.

1. Увод. Идеја за овај рад настала је пошто су се у италијанском језику, у последњим месецима, појавиле лексичке промене које по брзини и значају представљају дисконтинуитет у односу на досадашње искуство, и које су се, знамо то из сопственог предавачког искуства, одразиле и на наставу

италијанског језика као страног. Ниједна година није представила изазов и није утицала на развојни лук италијанског језика као 2020: пандемија ковида је у року од годину дана радикално преобликовала свет, намећући човечанству друкчије навике и сасвим неочекивани поредак, донедавно безмало незамислив, чија је главна црта изгледа била – неизвесност. Почев од те драматичне године, нови стил живота је тражио нови језички рефлекс, што је резултирало суровим заокретом у људској комуникацији, чије су се последице осећале и у настави језика. Наравно, тај се догађај није тicao искључиво Италије већ је био планетарна појава, ако имамо у виду да се слични феномен догодио у другим земљама и језицима: лингвисти у Србији, у чијем смо образовном систему, такође су анализирали такозвани *језик ѿангемѿје*. Како сматрамо, то је био њихов покушај да се систематизује мноштво лексичког материјала које су производили телевизија, радио, електронски и штампани медији. У том се правцу улажу напори две лингвисткиње с Института за српски језик САНУ, Марине Николић и Светлане Слијепчевић Бјеливук, ауторки *Речника ѿјмова из ѿериода еѿигемѿје ковида* (Николић – Слијепчевић Бјеливук 2020). С друге стране Јадрана, италијански стручњаци су се суочили са сличним лингвистичким проблемима и потребама тамошњих говорника, што је најпре доводило до свакодневнoг изражавања мишљења и предлога у медијима, а нешто касније до објављивања књига и речника, о чему ће бити речи у овом раду. У погледу италијанског језика, уистину, подстакла су нас два фактора: с једне стране, количина нових и страних појмова који су употребљавани током пандемије; с друге, сама брзина којом су се термини везани за пандемију усталили у језику. То нам говори да се током 2020. и 2021. године одвијала посебна језичка фаза коју би предметни наставници морали да узму у обзир у настави италијанског језика у Србији: данас би било немогуће боравити у Италији, говорити, читати, писати и/или преводити, а да се не разумеју барем главни појмови везани за пандемију.

На овом месту је нужно навести следећу премису: ако је одлика сваког језичког система да се непрекидно мења (DOWNES 1998: 233), ни италијански језик не представља изузетак. Лингвисти су навикли на живу материју попут језичке, а наставници на примену нових појмова, уз помоћ различитих алата, како би развијали потенцијал студената. На то су се говорници навикли, јер језик такорећи спонтано еволуира, модификујући се час спорим час брзим темпом. Пандемија ковида, међутим, прерасла је у најдраматичнији догађај од Другог светског рата до наших дана,¹ чије се последице и те како могу приметити и осетити у језицима којима се служимо. Могло се очекивати, стога, да ова атипична етапа у развојном луку италијанског језика покрене питање да ли је она уједно означила и настанак новог антијезика, схваћеног на начин на који то чини Итало Калвино (CALVINO 1965): антијезик је бирократски, неразумљив и неприродан језик, јер се противи јасноћи као

¹ Барем када је у питању италијанско друштво.

основи комуникације, али он у исто време носи са собом и извесне психолошке импликације ако прихватимо да говорници, у извесним околностима, манифестују недостатак истинског односа према животу; то је подједнако евидентно у случају оног Калвиновог полицајца који куца текст у полицијској станици и у такозваном *језику ковида*.

На самом почетку ове анализе, морамо напоменути да су извори нашег истраживања књиге, речници и, нарочито, италијански медији, који у великој мери утичу на појаву нових речи (BONOMI – MORGANA 2016), структура и идиома у италијанском језику (БЛАТЕШИЋ 2016: 70–71). Треба напоменути да прикупљени термини нису ексклузивна својина само једне групе људи: њих су у великој мери употребљавали новинари, лекари, политиколози, друштвени аналитичари, политичари и лингвисти – једном речју, говорници који су се у периоду пандемије најчешће јавно оглашавали.

2. Ковид у СТРУЧНОЈ ЛИТЕРАТУРИ И У МЕДИЈИМА. У времену локдауна, ретриција и учесталих мера полицијског часа, телевизија, радио и електронски медији постали су једини могући канал за комуникацију с породицом, пријатељима и суседима, али такође с људима из најудаљенијих крајева света. Новонастало стање брисало је просторне границе остављајући појединца у изолацији, те нам је језик, као средство за разумевање информација и порука, постао једини ослонац. Изнете чињенице пробудиле су интересовање лингвиста: током 2020. и 2021. године угледни аутори су покушали да изврше селекцију и класификацију језичког материјала из медија. Професорка Франческа Малањини приредила је занимљиво дело о променама у комуникацији за време ковида (MALAGNINI 2020: 11–13), у којем налазимо осврте на ратне метафоре (MALAGNINI 2020: 85–103), на језик политичара (MALAGNINI 2020: 37–67), као и на повезивање болести с разним светским подручјима (MALAGNINI 2020: 105–118). Нешто касније, друга италијанска лингвисткиња, Данијела Пјетрини, објавила је књигу о односима између самог италијанског језика и комуникације у периоду пандемије ковида (PIETRINI 2021: 11–22), обраћајући пажњу на кључне речи које су нас заплускивале у медијима и на друштвеним мрежама (PIETRINI 2021: 163–180). Из свог специфичног угла, Салваторе Клаудио Згрои, иначе познат по флексибилним ставовима који се супротстављају нормативној строгаћи чистунаца (SGROI 2019), фокусирао се на творбу речи и на англицизме, чије је прихватање од стране италијанских лингвиста увек проблематично (SGROI 2020). Појмови настали током пандемије ковида ушли су и у најважније италијанске речнике: 1) речник Енциклопедије Трекани (TRECCANI 2021), најобимније енциклопедије на италијанском језику, с преко милион речи и 2) речник Девото–Оли, незаобилазни извор за већину истраживача (DEVOTO – OLI 2021) због славне традиције и еминентних стручњака који га састављају. Но без обзира на речнике и књиге, највише смо извора налазили у дневној штампи, претежно оној нама најдоступнијој – електронској: дневне новине остају привилеговано место за језичке промене које рефлектују садашњи тренутак, јер се њихов

одјек непрестано јавља на друштвеним мрежама. У овом ћемо раду, примера ради, цитирати три електронска извора: *La Repubblica* (LA REPUBBLICA 2020), *Il Giorn* (MARIANI 2020) и *Il Corriere della Sera* (FALLAI 2020). Приступ ових трију извора је сличан: у новом животу који нас је задесио доласком ковида, наметнули су се појмови с којима се морамо упознати да бисмо разумели свет. Прилози из медија су, по свој прилици, и нарочито због брзине којом су реализовани, засигурно мање прецизни и стручни од књига и речника, али у исто време представљају жив језик и тренутне промене на лексичком нивоу. Исто важи за друштвене мреже, које, како смо рекли, знатно доприносе ширењу вести електронске провенијенције. Електронски медији и друштвене мреже, у том погледу, постали су права правцата арена у којој се *језик њангемје* „догађа“, односно настаје, гради, исправља и мења. Брзина реакције на новонасталу ситуацију и количина понуђених језичких решења толико су релевантне да би се чак могло писати искључиво о томе, анализирајући психолошке факторе који су у тешкој нужди и страховитој неизвесности натерали мање и више компетентне стручњаке, новинаре и говорнике уопште да произведу тај големи материјал. Читајући вести на интернету, сведочили смо баратању неологизмима и англицизмима који се изненађујућом брзином множе стављајући нас на испит кад је реч о њиховом дешифровању. Опажали смо, у међувремену, јасну разлику између теже разумљивих и поприлично обележених појмова из домена медицине и, посве излишних, озлоглашених англицизама, који су прави камен спотицања међу лингвистима. У интервјуу за дневник *La Repubblica*, Клаудио Марацини, председник Академије дела Круска, тврди да су у Италији, док је пандемија трајала, брже-боље прихваћене енглеске речи, док то у другим романским језицима попут шпанског и француског није био случај; у интервјуу Марацини наводи појам *Lockdown*, који се ни у Француској ни у Шпанији није користио (VIVALDI 2020: 11). У истом дневнику, мало више од месец дана касније, Марија Кристина Карату преноси додатне изјаве Клаудија Марацинија у којима он оштро критикује злоупотребу енглеских термина од разбуктавања пандемије (CARRATÙ 2020). Сличне ставове је председник Академије дела Круска, реномиране италијанске институције за бављење италијанским језиком и филологијом, већ био изразио у интервјуу Лорели Пелис за *Toscana Oggi* (PELLIS 2020: 12). Из наведеног се јасно да закључити да је присуство енглеских речи у италијанском језику остало отворено питање: не само обични говорници него и многи писци, професори и лингвисти тврде да је италијански такође у опасности, те не би било згорега бранити га од спољашњих утицаја. Важно је истаћи да нисмо случајно рекли да је питање *остало* отворено: Ариго Каstellани је већ 1987. године упозорио на *Morbus anglicus* тврдећи, између осталог, да се позајмице морају свакако прилагодити структури језика примаоца (CASTELLANI 1987: 140). Ми верујемо да је свака ноншалантна употреба стране речи, нарочито она изазвана помодарством и снобизмом, штетна по језик схваћен као културно благо. Ниједан се језик, међутим, не може сматрати монолитном структуром, одвојеном од мноштва говора, коју

на било који начин можемо и морамо сачувати. Једине могуће интервенције остају оне политичке, премда оне не следе језичке логике него заступају неке друге, углавном државне, интересе. Није реч, наиме, о спонтаном отпору према страном језику, него о такозваним националним приоритетима који се дефинишу правним актима. За пример може да служи одлука француских власти да количина француских песама на радио-станицама не сме да се спусти испод одређеног процента у односу на укупну количину емитоване музике (ROSKOL.IT 2015).

Ако пак желимо да наведемо пример из Италије, рећи ћемо да је одређену језичку политику примењивала фашистичка власт, страхујући од контаминације страним речима (MORGANA 2009: 106–107). О утицају и присуству енглеских речи у Италији убедљиво пише Андреа де Бенедети, истичући да су пуристи пре двеста година оптуживали француски за рушење италијанског, док данас оптужују енглески, али то чине безразложно, зато што се енглески јавља искључиво у неким лексичким сферама (DE BENEDETTI 2009: 15). С друге стране, Силвија Моргана тврди да се англицизми емфатизују у медијима, али не и у говору просечних говорника (MORGANA 2009: 109). Но англицизми у италијанском језику, по свему судећи, остају проблематични, те се наводе као примарна евиденција новог антијезика који се шири, истом брзином и опасношћу, уз ковид. Стога италијански језик, притешњен између нормативне аутархије и инстантног помодарства електронске провенијенције, натоварује на себе бреме појмова из периода ковида. То ће сигурно утицати на њега, премда ми не верујемо да је италијански у било каквој опасности због тога: ковид је, додуше, утицао искључиво на лексикон, док би другачије било да су морфологија и синтакса захваћене тренутним трендовима. Убеђени смо, напротив, да по језик знатно штетнији могу бити такозвани *иласџизми*, на које луцидно упозорава Орнела Каstellани Полидори: медији све више користе *језик од иласџике*, клишетиран и сувопаран, пун бирократизама који брзо постају популарни док их не замене неки слични изрази (POLLIDORI CASTELLANI 1995: 14). У скорије време су се и неки други стручњаци бавили инстант језиком који се од деведесетих година прошлог века све више укоревљао у Италији: док је Роберта Чела посветила пажњу појединачним изразима (CELLA 2015: 161), Ђузепе Антонели се подробно бавио језиком електронских медија (ANTONELLI 2016), јер он обилује стереотипним изразима, и нарочито упрошћеним језиком политичара (ANTONELLI 2017). *Пласџизми* у италијанском језику могу бити, примера ради, *quello che* (оно што), *voglio dire* (желим да кажем/рецимо), *come dire* (како да кажем/рецимо), *piuttosto che* (или/осим)² и многи други (BARTEZZAGHI 2010: 11). Ствар је утолико озбиљнија јер тај *језик од иласџике* замењује и/или компромитује читаве реченичне структуре, резултира језичким тиковима, редукује изражајне могућности доводећи до осиромашене, скрајнуте верзије италијанског језика.

² Требало би да се *piuttosto che* користи са значењем 'уместо да', али се у Италији све више, неправилно, употребљава као *везник или* или као предлог *осим*.

Та опасност, по свему судећи, није проузрокована ни ковидом ни англицизмима, него је ефекат раније насталог манира у италијанском језику: Стефано Бартецаги је у једној својој књизи, с тим у вези, детаљно анализирао читав низ израза (BARTEZZAGHI 2010).

3. НАЈВАЖНИЈИ ТЕРМИНИ КОЈИ СУ СЕ ПОЈАВИЛИ ЗА ВРЕМЕ КОВИДА. Следећи списак термина ни у ком случају не можемо сматрати комплетним, јер постоје друге јединице које сматрамо секундарним, те смо их из практичних разлога, због саме природе ове врсте текста, изоставили. Тема је актуелна, пандемија ковида је тек прошла у тренутку писања нашег рада, а прави ефекти њеног утицаја на италијански језик тек ће се показати. У сваком случају, и без обзира на то да ли ће нови појмови допунити понуђени списак, битно је да се данас на једном месту нађе глосар који може да буде од користи како италијанистима тако и ученицима/студентима у настави италијанског језика у Србији. При читању не треба сметнути с ума да су неки од ових облика постојали и пре настанка ковида, те да многи од њих имају страно, већином енглеско порекло. Пошто су у питању појмови преузети из италијанског језика, они су дати абecedним редом. Виши институт за здравље у Италији и Енциклопедија Трекани (TRECCANI 2021) припремили су кратак списак појмова за време пандемије ковида, којим смо се послужили као моделом за потребе овог рада. Но, без обзира на те, као и претходно наведене изворе, ми смо саставили свој глосар најфреквентнијих термина, за тренутне потребе италијанистике у Србији, с оригиналним објашњењима, водећи рачуна о томе да ли су специфични појмови већ постојали или су тек пристигли као англицизми односно медицински термини. Стога смо лексеме разврстали у неколико група: 1) акроними, 2) медицинска терминологија, 3) англицизми, 4) неологизми и калкови.

1) акроними

- *AIFA*. Акроним који се користи као скраћеница за *Agenzia Italiana del Farmaco* (Италијанска агенција за лекове). И раније је Агенција постојала, наравно, али није била свакодневно присутна у медијима нити шире позната. О њој се почело све више говорити када је требало да се одобре лекови и вакцине против опасног вируса који изазива ковид.
- *DAD*. Скраћеница за *Didattica A Distanza*. Реч је о настави на даљину, која ће тек имати, уверени смо, тешке и дуготрајне последице на укупно италијанско друштво.
- *DPCM*. Италијани су током 2020. и 2021. редовно морали да читају Декрет председника Владе (*Decreto del Presidente del Consiglio dei ministri*), који је регулисао њихов друштвени и економски живот.
- *EMA*. У истом контексту као за *AIFA*, нарочито од лета 2020, појављивао се акроним *EMA*, што је скраћеница за *European Medicines Agency* (Европска агенција за лекове), која је медицинско регулаторно тело у Европској унији.

- *SARS-CoV-2*. Овај други акроним представља нови сој коронавируса који раније, наводно, није био присутан у људима.
2) медицинска терминологија
- *Anticorpi monoclonali*. Моноклонална антитела која се користе у борби против ковида.
- *Asintomatico*. Дословце „што нема симптома“, тј. асимптоматски. Тако се дефинишу особе које су позитивне на вирус, али немају знакове болести. У овом и другим, сличним случајевима, појављује се префикс *a-*, који је фреквантан у индоевропским језицима (латински: *alpha privativum*; старогрчки: *α στερητικόν*) и који се користи да би се изразило супротно значење у односно на термин без префикса (нпр. *morale/amorale, tipico/atipico* итд.) (TRECCANI 2021).
- *Coronavirus* или *Corona*. Назив зависи од облика вируса, који помало подсећа на круну (*corona*).
- *Covid-19*. Сам назив болести је изворно акроним од *Co* (*corona*), *vi* (*virus*) *d* (*disease*, што значи болест) и броја 19, који представља годину у којој се болест појавила, односно када је први пут регистрована. У погледу тог акронима, који услед учестале употребе постаје прихваћен као именица, још увек се води полемика око његовог рода на италијанском језику, другим речима да ли треба говорити и писати *il Covid* или *la Covid*. Док најстарије друштво за очување језика, Академија дела Круска, преко свог председника (MARAZZINI 2021), сматра да би за ковид требало користити женски род, у Италији се најчешће ипак користи мушки род, за шта постоје бар два разлога. Наиме, у италијанском језику именице које се завршавају на сугласник већински су мушког рода (као *il bar, lo sport, il design...*), док је италијанска реч вирус (*il virus*), која се налази у основи речи *Covid*, такође мушког рода. Појмовно, ипак, могу настати забуне у одређивању рода именице, јер ако се значење поистовети с појмом вирус, који је мушког рода у италијанском, онда ће род бити мушки. Међутим, ако је прва асоцијација на појам ковид генерално болест, а та лексема је такође део сложенице (енгл. *desease*, итал. *la malattia*), онда ће превладати женски род. Таквих примера првобитно различитог доживљавања рода нове именице у италијанском језику је било и раније, као што је то случај с лексемом „мејл“, такође страног порекла.³
- *Curva*. У свакодневном говору, овај термин означава сваку линију која није права. Тако је у математици, док се у научном језику термин користи за графиконе (дијаграме) да би се измерио неки квантитет. У говорном италијанском језику пак *curva* означава пре свега кривину, у спорту трибину иза гола, а у морнарском језику путању брода у току пловидбе. У епидемиолошком контексту, *curva* значи крива: чују се

³ Мушки и женски род ове именице су се наизменично користили док није преовладало поистовећивање новог појма с речју *la posta* (срп. пошта), која је женског рода, те се на крају именица *mail* усталила у употреби с граматичком ознаком женског рода – *la mail*.

Curva di contagio и *Curva epidemiologica* да би се говорило о епидемиолошкој криви, уз број заражених, једном од главних показатеља стања.

- *Dispnea*. Диспнеја, или отежано дисање, најстрашнији је симптом ковида. Термин потиче с грчког *δύσπνοια* и пре пандемије није био фреквентан, већ се употребљавао у ограниченом медицинском дискурсу.
- *Epidemia*. Ова је реч била у употреби и пре разбуктавања ковида. Тиче се појављивања извесне болести код великог броја људи, али ипак без алузија на велику светску скалу, као што је случај с термином *pandemia*. На грчком *ἐπιδημία* означава *оно што је у народу* (*ἐπί* + *δημος*), а ова се етимологија, која није уско повезана с медицинском сфером, потврђује у савременом италијанском језику: епидемија се, стога, односи на сваку (претежно негативну) учесталу појаву у друштву (TRECCANI 2021).
- *Focolaio*. Жариште епидемије, које је обично ограничено. У италијанском језику постоји и варијанта *focolare*, која се врло ретко употребљава (јасна је латинска етимологија – *focus*). Термин је, иначе, у употреби чак у другим контекстима, као центар ирадијације или ширења неког опасног/агресивног феномена попут буне, револуције, криминала итд.
- *Immuni*. Ова се реч изненада појавила, да би касније скоро нестала. Означавала је апликацију која је требало да мери изложеност ризику, чак и у случају да су асимптоматични у нашем окружењу. Етимологија је јасна, али се не односи најпре на болести, као што би се могло претпоставити: термин *immunitas* се на латинском односио на право да се не испуне јавне обавезе, односно на привилегије које могу да буду политичке, фискалне, религиозне итд.
- *Immunità di gregge*. Имунитет стада не односи се на какве олакшице него на здравље. Раније тај израз није био у широј употреби, али од марта 2020. лекари и стручњаци из различитих области почели су да га користе посведневно, иако је просечном конзументу вести и даље нејасан тачан неопходан проценат за остваривање имунитета стада.
- *Immunodepressione*. Стање редуковане односно неадекватне одбране нашег организма у којем су се извесне функције нашег имуног система смањиле, што може да доведе до повећаног ризика од разбољевања. У употреби је и термин *immunodepresso*, који се односи на особу захваћену датим стањем. И у овом случају се термин употребљава искључиво у медицинском контексту, без обзира на корен речи.
- *Immunologia*. Медицинска грана која се бави имунитетом. Немедицинска етимологија је потпуно изгубљена и термин се употребљава искључиво у здравственом дискурсу.
- *Immunologo*. Лекар са специјализацијом из области имунологије, имунолог.
- *Indice RT*. Индекс заражавања који нам говори колико других особа може да зарази једна заражена особа.
- *Isolamento fiduciario*. Одвајање здравих особа од болесних, у циљу спречавања даљег ширења вируса. Референтни латински термин је *fiduciarus* и тиче се поверења; пре пандемије, израз се употребљавао нарочито у

правном и банковном дискурсу за различите процедуре и механизме поверења и гаранције. На овом месту је, како сматрамо, важно истаћи да пандемија није проузроковала промене у употреби таквог и сличних израза у домену права и економије (TRECCANI 2021).

- *Mascherina*. Маска, углавном хируршка (*mascherina chirurgica*), али и типа *FFP2* и *FFP3* (где ФФП стоји за *Filtering Facepiece Particles*, зато што филтрира и ситне честице).
- *Molecola killer*. Дословце „молекул-убица“ који може да уништи вирус или део њега. Од марта 2020. чујемо да се такви молекули, на пример, налазе у сапуну, и да су способни да спрече ширење вируса.⁴
- *Pandemia*. Већа епидемија која се тиче целог света или великог дела истог. Раније овај појам није био општепознат. На грчком *πανδημιος* означава оно што се тиче читавог народа односно свих људи.
- *Paucisintomatico*. Уз претходно наведену лексему *asintomatico*, појавио се појам *paucisintomatico*, који се користи за особе с благим или врло благим симптомима ковида. *Pauci* је на италијанском први део оних речи које указују на мању количину: тако *paucibacillare* указује на слабу заступљеност бактерија у датом садржају или супстанци. Латински корен је *paucus* (мало).
- *Paziente zero*. Нулти пацијент, први човек који се заразио.
- *Polmonite bilaterale*. Обострана упала плућа. Касније се, током 2020. и 2021. године, све више говорило о интерстицијалној упали плућа (*polmonite interstiziale*), која се заправо односи на ткиво око плућа, бронхија и плућних алвеола. Разуме се да је одувек у употреби *polmonite* (с латинског *pulmo – onis*) и да су се тек током пандемије наметнули изрази *obosciprana* и *интерстицијална* упала плућа, које су раније остале у домену медицинског дискурса.
- *Respiratore*. Респиратор. И ова реч је била позната одраније, али се пре свега везивала за одређене активности, на пример на рођење, док се данас недвосмислено првенствено користи у домену медицине. Глагол *respirare*, преузет из латинског, састоји се од два дела: од првог елемента *re-*, који означава понављање, и од корена *spirare-*, који значи *дувајући* (TRECCANI 2021).
- *Sanificazione*. Дезинфекција. И овај се појам врло мало користио пре пандемије, да би од 2020. године постао веома присутан у језику. У италијански језик је ушао као калк према енглеском *sanification*. Раније се углавном користио термин *disinfestazione*.⁵
- *Saturimetro*. Пулсни оксиметар, који мери количину кисеоника у крви, веома често се користио у периоду ковида да би се на време открили први симптоми упале плућа и диспнеје.

⁴ Ова сложена реч садржи англицизам у свом другом делу (*killer*), који је већ неколико деценија у масовној употреби у италијанском језику, посебно у криминалистици.

⁵ Овај је термин могао да се нађе и међу англицизмима, али смо због значења ипак одлучили да га сврстамо међу медицинске термине.

- *Tampone*. С ковидом се јавља потреба да се потенцијални болесници тестирају. Постоје различити тестови: молекуларни, серолошки, антигенски, брзи итд. *Tampone molecolare* је тест који тражи генски материјал у носу или у устима. У употреби је и *test sierologico* за испитивање присуства антитела на вирус у крви неког пацијента. *Test antigenico* или *tampone antigenico* пак јесте израз за антигенски тест за утврђивање присуства протеина вируса (такозваних антигена). У Италији је такође у употреби други тест, *test rapido* или *test salivare*, који трагове вируса тражи у пљувачци.
- *Varianti*. О сојевима се почело говорити током лета 2020. године, али је тек јесен отворила нови сценарио, нимало оптимистичан: *variante inglese, brasiliana, sudafricana, serba, indiana, delta, lambda* – многе земље су имале свој сој па је то бацало сенку на ефикасност вакцина. У медијима су експерти објашњавали да вируси мутирају, да су промене нормална појава, али је све време остало нејасно да ли ће свет успети да савлада све сојеве и да стави пандемију ковида под контролу.
- *Virologo*. Лекар са специјализацијом из области вирусологије, вирусолог. Ни ова лексема није раније била део обавезног свакодневног вокабулара Италијана, већ је то постала првобитно у периоду мањих или већих епидемија као што су САРС, свињски грип, птичји грип, итд., а потом и у време пандемије.

3) англицизми

Међу англицизмима се разликују речи преузете из општег енглеског као глобалног језика, тзв. *lingua franca* (нпр. *hotspot, lockdown, recovery plan, spillover, zoom*), као и речи из медицинске терминологије која је толико нова да још увек не постоји прилагођен или скован италијански термин (нпр. *contact tracing, cluster, drive through, droplet*).

- *Contact tracing*. Покушај да се траже и затим изолују све особе с којима је једна заражена особа имала контакт.
- *Cluster*. Овај се појам појављује често уз *focolaio* и означава два или више случајева на одређеној територији.
- *Drive Through*. То је такозвани драјвин систем за тестирање на ковид. Раније се није примењивао, да би од марта 2020. постао најбезбеднији начин тестирања.
- *Droplet*. Озлоглашена као још један англицизам, ова реч означава микрокапи које се испуштају из уста док се говори. Но *droplet* је и сама дистанца од говорника која је неопходна да се не бисмо заразили и која варира у препорукама власти: негде је писало један метар, негде другде метар и по, док се у другој половини 2020. године све више говорило о дистанци од два метра на јавним местима.
- *Hotspot*. Термин се раније користио за отворену интернетску конекцију, али у времену ковида означава шаторе и друге привремене структуре испред болница и домова здравља у којима је могуће тестирати и третирати пацијенте.

- *Lockdown*. Један од најкласичнијих англицизама који су се појавили 2020. године: локдаун, блокада, изолација. И овај појам је раније постојао, али су га сви научили тек за време пандемије ковида.
- *Recovery Plan*. Да би се Европска унија опоравила после пандемије, европске институције су направиле велики план који ће, барем у интенцијама и прокламацијама руководства, бити и прилика за модернизацију и стварање одрживог развоја.
- *Spillover*. Овај се англицизам користи за прескакање врсте, односно процес којим вирус прелази с једне врсте на другу. У случају новог коронавируса, стручњаци су (у)тврдили да је прешао са слепих мишева на човека.
- *Zoom*. Ако се раније више користио Скајп, с ковидом се афирмисала нова платформа, која је већ постојала али није била свима позната – Зум.

4) неологизми и калкови

Неологизмима у овом раду сматрамо лексеме које су настале спајањем постојећих речи и стварањем нових значења (CORTELAZZO–ZOLLI 1999: 1033), а међу неологизме уврстићемо и већ познате лексеме које су добиле нова значења, тзв. семантичке неологизме. Није ретко да под утицајем других језика дође до својеврсне семантичке позајмице, тј. настанка калкова (MORGANA 1981:41), који ће такође бити укључени у ову групу.

- *Assemblamento*. Гужва, мноштво људи на једном месту. Појам је постао веома популаран због свакодневних упозорења политичара и лекара да грађани избегавају гужве. На средњовековном латинском постојао је глагол *assimulare* са значењем *скупиити, окупиити*. Употребљавају га с тим семантичким одређењем Данте Алигијери у XIII, Торквато Тасо у XVI и Габријеле Д'Анунцио у XX веку (TRECCANI 2021).
- *Autocertificazione*. То је писана изјава коју грађанин мора да има код себе, као оправдање, да би изашао из куће. Била је предмет расправа око кршења Устава Републике Италије због наводног ограничавања слободе које она представља.
- *Congiunti*. Чланови породице и родбина коју грађани смеју редовно сретати док локдаун траје. Појам се појављује у владиним актима који регулишу понашање грађана у периоду пандемије. Пре пандемије употребљавао се термин *parente* (на класичном латинском је реч *parens* – *parentis*, као партицип глагола *parere*, значила *погубиел*, премда се касније употребљавала и за ширу родбину), али је реч *congiunto* (с латинског *coniunctus*, партицип прошли глагола *coniungere*) превазишла економски, правни и музички домен да би заузела изразито место у пандемијском дискурсу (TRECCANI 2021).
- *Coprifuoco*. Полицијски час.⁶ Пошто су *coprifuoco* и *lockdown* значењски блиски појмови, понекад се користе као синоними. Међутим, док је

⁶ Реч *coprifuoco* употребљавала се редовно током осамдесетих година XX века у извештајима с ратишта: у вестима о конфликту између Ирана и Ирака до немира у Палестини и Либану, на пример, постојала је потреба да се тај термин користи.

lockdown генерално затварање једне средине, *sopriufuoco* је само ноћно затварање.

- *Distanziamento sociale*. Било је много полемика око употребе синтагме *gruppivamente distanziamento*, јер би наводно било боље рећи *mentale* или *fisicamente distanziamento*. Било како било, израз није потекао из италијанског, јер је очигледно калк према енглеском предлошку *social distancing*.
- *Infodemia*. Претерана циркулација (често противречних) информација која збуњује грађане стварајући стање несигурности, страха те, код неких, чак и анксиозности. У текстовима Светске здравствене организације појављује се енглески термин *infodemic*, који је очигледно настао спајањем речи *information* и *epidemic*. Реч је наводно измислио Дејвид Роткоф 2003. године (TRECCANI 2021).
- *Nuova normalità*. Такозвана *нова нормалност*, израз који изазива гневне реакције код многих, не само у Италији, јер наговештава светску фазу у којој више неће бити могуће живети као раније.
- *Ordinanza*. Званичан налог власти, нарочито оне административне, који је у времену ковида асоцирао на рестрикције. Термин је историјски употребљаван у војној терминологији, присутан је код Таса и код Макијавелија и сматра се калком према француском *ordonnance* (TRECCANI 2021).
- *Quarantena*. То је карантин, период изолације за оне који су били у контакту са зараженом особом. Занимљив је аспект творба речи путем композиције која доводи до термина попут *autoquarantena* (самоизолација).
- *Ristori*. Лексема *ristoro* у једнини је већ постојала у италијанском језику са значењем ‘освежење, олакшање, одмор, утеха’, преузетим још из латинског, те се налази у основи италијанске лексеме *ristorante* (ресторан, место за окупљање) која је временом постала интернационализам. Међутим, лексема *ristoro* значи и ‘надокнада/компензација’, па су италијанске власти користиле њену множину за означавање надокнаде за разне категорије грађана, за предузетнике, трговце и, нарочито, власнике угоститељских објеката, који су претрпели огромне економске губитке у периоду пандемије ковида.
- *Untore*. У XVI и XVII веку, *untore* (од глагола *ungere* – ‘мастити’) био је термин којим се означавао неодговоран и злонамеран човек који маже туђа врата (или неке друге предмете на јавним местима) заразном машћу. За време ковида, нарочито у марту и априлу 2020, тако се зову неодговорни грађани који се друже без обзира на чињеницу да ли су болесни или, у најбољем случају, не знајући да ли јесу или нису здрави. Иначе је веома популаран и израз *caccia all'untore*, којим се означава лов на те (наводно) неодговорне (и непослушне) грађане.
- *Videochiamata*. Видео-позив. Раније су већ постојале видео-конференције и комуникација онлајн, али нема сумње да је ковид означио почетак нове ере што се тиче контаката на даљину.

4. **Закључак.** У циљу разумевања обиља лексичких промена у италијанском језику, у овом смо раду најпре анализирали утицај новонасталих појмова из периода пандемије ковида, који су привукли нашу пажњу због различитог порекла и брзине устаљивања у италијанском језику. Промене у лексичкој структури тражиле су благовремену реакцију лингвиста и наставника: премда појмови *језика њангемџе* још нису ушли у уџбенике, настава се, у учионицама или на даљину, свакако мора одвијати, а нова (са)знања имплементирати без недостатака и пропуста. Стога смо саставили мали глосар репрезентативних термина, класификујући их као речи страног порекла, односно англицизме, медицинске термине, акрониме, неологизме и раније познате појмове који су придобили ново значење или су барем постали знатно фреквентнији у употреби. Изворе за своје истраживање пронашли смо у стручној литератури, нарочито код Франческе Малањини (MALAGNINI 2020), Данијеле Пјетрини (PIETRINI 2021) и Салватореа Клаудија Згроија (SGROI 2020), који су међу првима заузели став о *језику њангемџе*, у покушају да обезбеде некакву класификацију, уз објективне потешкоће због чињенице да је пандемија тек прошла: нови појмови ће се, посве разумљиво, појављивати уз оне тренутно у употреби. Научна вредност књига и речника није спорна, али се не смеју потценити ни штампани и електронски медији као индикатори да неочекиване околности производе својеврстан језички рефлекс у Италији. Посебну пажњу заслужују брзина настајања и бројност нових термина који су преплавили јавност – то је посебан сегмент о којем би требало писати из социолошке и антрополошке перспективе, да би се боље видело и тачно оценило шта се догађа (у) једном друштву изложеном изненадној, страховитој опасности и како колективна свест утиче на појединце у таквим случајевима. Подстакнути нуждом да пружимо барем мали глосар користан за истраживачко-научне студије и наставу италијанског језика у Србији, осврнули смо се на интервјуе и чланке у којима су еминентни лингвисти изразили мишљења, исправљали поједине омашке, неподударности и неправилности. Повлашћено место у нашој анализи резервисано је за англицизме, будући да су они, још много пре разбуктавања пандемије, били предмет жустрих реакција и полемика код појединих лингвиста (CASTELLANI 1987). У последњим се годинама, напротив, поред опрезних лингвиста (CARRATÙ 2020), јављају и стручњаци различитог мишљења, мање уплашени за судбину италијанског језика под притиском енглеских термина: такве су ставове изнели Де Бенедети (DE BENEDETTI 2009: 15) и Моргана (MORGANA 2009: 109), који не сматрају да присуство англицизама, каткада свакако непожељно и непотребно, представља чак претњу по опстанак италијанског језика у нама познатом облику. Такав закључак зависи од две констатације: прва, такоређи *унуџарјезичка*, тиче се чињенице да појава англицизама остаје у домену лексикона те не захвата структуру језика у ширем смислу (синтакса, на пример, не трпи последице употребе англицизама); друга је у ширем смислу дијатопијска, зато што се англицизми појављују више на телевизији и у електронским медијима него међу говорницима (MORGANA 2009: 109).

У раду смо такође покренули питање антијезика који би се, судећи по тренутним језичким променама, евентуално могао афирмисати као последица ковида. У вези с тим смо приметили да су се уз ковид појавиле нове психолошке импликације, вероватно проузроковане паником због новонастале ситуације, које указују на извесну дистанцу говорника од реалног живота, на губитак ослонца и истинског односа према животу. Закључили смо, међутим, да појмови инфодемије, као ствар лексикона, неће угрозити структуру језика будући да нити својим бројем нити местом унутар лексикона имају потенцијала за такав утицај на језик. Међутим, у погледу тога далеко је опаснији такозвани *језик од њласџике*, како га назива Орнела Полидори Каstellани, која даје класификацију *њласџизама*, стереотипних формулација бирократског порекла, својеврсних језичких тикова (POLLIDORI CASTELLANI 1995). Доводећи у питање суштинску улогу комуникације по којој употребљене речи имају одређену функцију, *језик од њласџике* руши однос између појма и значења, фаворизујући све крупније присуство такозваног празног хода: тако се речи без значењске користи множе науштрб језичке прагматике, док маркери без уске језичке функције у реченици пролиферирају. У светлу наше анализе, било би сврсисходно поспешивати оваква размишљања, јер би нови антијезик, потенцијално чак опаснији од Калвиновог (CALVINO 1965), могао да проистекне заправо из *језика од њласџике*, из клишетираних формулација које спречавају остваривање пуног потенцијала италијанског језика.

ЕЛЕКТРОНСКИ ИЗВОРИ

НИКОЛИЋ, М., С. СЛИЛЕПЧЕВИЋ БЈЕЛИВУК. *Речник појмова из периода епидемије ковида*, Институт за српски језик САНУ. <<http://www.isj.sanu.ac.rs/recnik-pojmova/>> 10. 05. 2020.

*

CARRATÙ, M. C. *L'Accademia della Crusca: nei giorni del Covid troppe parole inglesi*. <https://firenze.repubblica.it/cronaca/2020/06/06/news/l_accademia_della_crusca_nei_giorni_del_covid_troppe_parole_inglesi_-258545003/> 6. 6. 2020.

MARAZZINI, C. *Il genere di covid-19 e i giornali italiani*. <<https://id.accademiadellacrusca.org/articoli/il-genere-di-covid-19-e-i-giornali-italiani/1492>> 2020.

MARIANI, C. *Da assembramento a vaccino: le parole della pandemia*. Il Giorno. <<https://www.ilgiorno.it/notizie/unannodicovid/da-assembramento-a-vaccino-le-parole-della-pandemia-1.5980827>> 2020.

LA REPUBBLICA. *Lessico della pandemia. Parole da salvare e cose da eliminare dopo l'emergenza, secondo voi*. <https://rep.repubblica.it/pwa/d/2020/05/30/news/parole_da_salvare_e_cose_da_eliminare-257815563/> 2020.

ROCKOL.IT. *Francia, altro giro di vite sulle radio: nella quota obbligatoria di canzoni in lingua francese anche brani non famosi*. <<https://www.rockol.it/news-646863/radio-in-francia-quota-musica-nazionale-obbligatoria-per-emergenti>> 2015.

- FALLAI, P. *Coronavirus: quarantena, contagio, epidemia, tampone, tutte le parole nei giorni del virus*. <<https://www.corriere.it/scuola/cards/quarantena-contagio-epidemia-tampone-tutte-parole-giorni-virus/quarantena-l-hanno-inventata-veneziani.shtml>. > 2020.
- TRECCANI. *Le Parole Valgono*. <https://www.treccani.it/magazine/parolevalgono/Le_parole_del_Coronavirus/index.html. > 2021.
- DEVOTO-OLI. <<https://dizionario.devoto-oli.it>. > 2021.

ЛИТЕРАТУРА

БЛАТЕШИЋ, Александра. *Колокације, фраземи и њаремје са комјоненџом ејџнонима у иџалијанском језику*. Нови Сад: Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду, 2016.

*

- ANTONELLI, Giuseppe. *L'italiano nella società della comunicazione 2.0*. Bologna: Il Mulino, 2016.
- ANTONELLI, Giuseppe. *Volgare eloquenza. Come le parole hanno paralizzato la politica*. Roma-Bari: Laterza, 2017.
- BARTEZZAGHI, Stefano. *Non se ne può più. Il libro dei tormentoni*. Milano: Mondadori, 2010.
- BONOMI, Ilaria, Silvia MORGANA. *La lingua italiana e i mass media*. Roma: Carocci, 2016.
- CASTELLANI, Arrigo. *Morbus anglicus. Studi linguistici italiani* 13 (1987): 137–153.
- CALVINO, Italo. *Per ora sommersi dall'antilingua. Il Giorno* (3. 2. 1965).
- CELLA, Roberta. *Storia dell'italiano*. Bologna: Il Mulino, 2015.
- CORTELAZZO, Manlio, Paolo ZOLLI. *Dizionario Etimologico della Lingua Italiana*, Bologna: Zanichelli, 1999.
- DE BENEDETTI, Andrea. *Val più la pratica: piccola grammatica immorale della lingua italiana*. Roma-Bari: Laterza, 2009.
- DOWNES, William. *Language and Society* (Second Edition). Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
- MALAGNINI, Francesca. *La pandemia. Le parole e l'interpretazione delle parole*. Firenze: Franco Cesati Editore, 2020.
- MORGANA, Silvia. *Le parole nuove*, Bologna: Zanichelli, 1981.
- MORGANA, Silvia. *Breve storia della lingua italiana*. Roma: Carocci, 2009.
- PELLIS, Lorella. *Italiano, aggravata dal virus l'epidemia degli anglismi* (intervista a Claudio Marazzini). *Toscana Oggi* (5. 6. 2020): 12.
- PIETRINI, Daniela. *La lingua infetta. L'italiano della pandemia*. Roma: Treccani, 2021.
- POLLIDORI Castellani, Ornella. *La lingua di plastica. Vezzi e malvezzi dell'italiano*. Napoli: Morano, 1995.
- SGROI, Salvatore Claudio. *Gli errori Ovvero le verità nascoste*. Palermo: Centro di studi filologici e linguistici siciliani, 2019.

SGROI, Salvatore Claudio. *Dal Coronavirus al Covid. Storia di un lessico virale*. Alessandria: Edizioni dell'Orso, 2020.

VIVALDI, Andrea. Il Covid ha un linguaggio bellico: guerra, resistenza, eroi (intervista a Claudio Marazzini). *La Repubblica* (14. 5. 2020): 11.

Mario Liguori
Aleksandra Blatešić
Tamara Stanić

THE LANGUAGE OF THE PANDEMIC: REFLECTIONS OF COVID-19
ON THE LEXICON OF THE ITALIAN LANGUAGE.

S u m m a r y

Since the outbreak of the Covid-19 pandemic, Italian language students in Serbia, as well as their counterparts in other countries, have been faced with a long list of new words. We refer not only to the meaning given to words that were already present in the Italian vocabulary, but also to neologisms, medical terms and anglicisms that very quickly entered our everyday life and that, by the nature of things, should not be bypassed in teaching. Having in mind the urgent need of students of Italian in Serbia to face current language challenges, in this paper we have analyzed the most frequent terms that have appeared, along with Covid-19, on television, radio, electronic and print media, as well as in dictionaries and books during 2020 and 2021. As there is a fear among Italian linguists that the current language phase, which reflects social insecurities, will eventually worsen the quality of the Italian language, in this paper we give our opinion on the growing influence of anglicisms and the potential emergence of a new anti-language: if it is legitimate to express concern about the infodemic which, among other things, has befallen Italy, it is questionable whether the deterioration of expressive possibilities can be attributed to the pandemic or has already been considerable in recent decades.

Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за романистику
Др Зорана Ђинђића 2, 21000 Нови Сад, Србија
mario.liguori@ff.uns.ac.rs
aleksandra.blatesic@ff.uns.ac.rs
tamara.stanic@ff.uns.ac.rs

Примљен: 22. септембра 2021.
Прихваћен за штампу августа 2022.